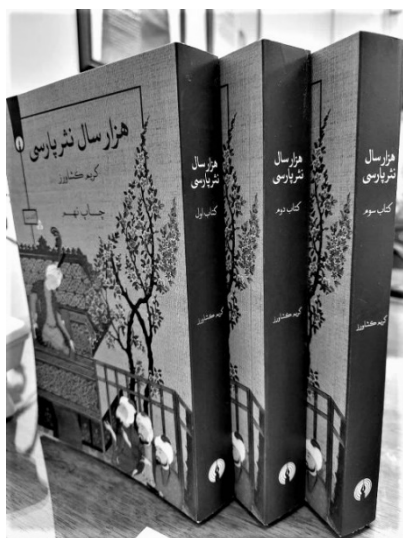

نگاهی به ترجمه

تاریخ ماد به قلم کریم کشاورز

کریم کشاورز از دو زبان روسی و فرانسه و در دو حوزه ادبیات و ایران‌شناسی ترجمه می‌کرد. در حوزه ایران‌شناسی، شاید مهم‌ترین ترجمه او *تاریخ ماد* باشد که در ۱۳۴۵ منتشر شد و «جایزه سلطنتی بهترین کتاب سال» را دریافت کرد. کشاورز همچنین گزیده‌ای از نثر فارسی را گردآوری کرد به نام *هزار سال نثر پارسی*. این کار او طبعاً بیانگر علاقه و توجه او به نثر فارسی است و تردیدی نیست که این توجه آگاهانه او به نثر فارسی و تحول آن در طول هزار سال در نثرنویسی او بی‌تأثیر نبوده است.

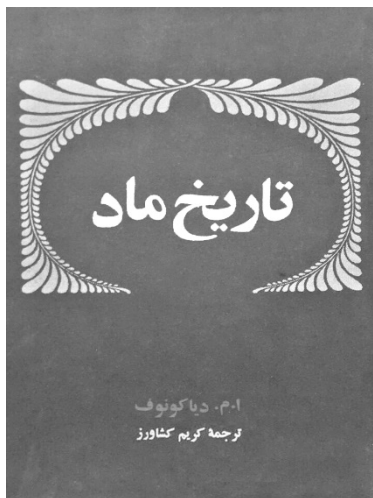
در مقدمهٔ مبسوط این کتاب، کشاورز از سادگی و شیوایی نثر دورهٔ سامانی یاد می‌کند و گرایش نثر به زبان عربی در دوران غزنویان و سلجوقیان را تقبیح می‌کند. کشاورز می‌گوید نویسندگان و شاعران این دوره چون سروکارشان با سلاطین و درباریانی افتاد که فارسی، زبان مادری‌شان نبود، «اندک‌اندک تعبیرهای نامأنوس و تکلف‌های بی‌مزه و خنک وارد نوشته‌های خویش کردند». او در توصیف نثر در دورهٔ قاجار نیز ضمن ستایش نثرنویسانی که به سادگی گراییدند، چنین نتیجه‌گیری می‌کند: «نثر کنونی فارسی با وجود آشفته‌گی‌هایی که هنوز در

آن حکمفرماست کافی برای ادای مقصود و مفهوم‌های کنونی است.»

باین حال کشاورز را گاه به استفادهٔ بیش از حد از لغات و تعبیرات عربی متهم کرده‌اند. بررسی ترجمهٔ *تاریخ ماد* دو نکته را نشان می‌دهد:

۱. نثر فارسی در طول دو بیست سال ترجمه و تألیف بسیار غنی شده و امروز تقریباً هر اندیشه‌ای را می‌شود به این نثر ترجمه کرد. تحول نثر در زبان فارسی با کنارزدن تدریجی واژه‌ها و تعبیرات عربی همراه بوده است، حال آنکه پیش از آن قدما گویا بدون استفاده از تعبیرات و واژگان عربی نمی‌توانستند (و یا نمی‌خواستند) ادای مقصود کنند. در زبان ترجمه تاریخ ماد شاید وفور واژگان دارای ریشه عربی به چشم بیاید ولی این نکته در کتاب‌های آن دوره امری متداول بوده و تاریخ ماد که در مرحله گذر از دوران نثر قاجار به نثر امروزی نوشته شده از این حیث چندان استثنا نیست. نمونه نثر تاریخ ماد:

لازم به تذکر نیست که مضمون کتیبه‌ها به غرض و جانبداری فراوان آلوده می‌باشد و چون به منظور تخلید نام و تجلیل پادشاهان آشور تنظیم شده، شکست‌ها و ناکامی‌های ایشان را با خاموشی برگزار کرده و در وصف فتوحاتشان غلو نموده، طریق اغراق می‌پیماید. معهدا به یاری انتقاد تاریخی غالباً می‌توان به آسانی هسته حقیقت تاریخی را از آن جدا کرد.

۲. نکته شگفت‌انگیز در مورد نثر تاریخ ماد تسلط مترجم بر زبان فارسی و استفاده از ترکیبات و تعبیرات فارسی است به نحوی که به نظر می‌رسد متن تألیف است و نه ترجمه. در واقع ذهن مترجم چنان مشحون از تعبیرات و ترکیبات واژگانی نثر تاریخی فارسی بوده که گویی اندیشه نویسنده را در قالب زبان فارسی ریخته تا نثری از حیث سبکی یکدست خلق کند. مترجم که در حق نویسندگان دوره سلجوقیان و غزنویان چنین می‌گوید: «اندک اندک تعبیرهای نامأنوس و تکلف‌های بی‌مزه و خنک وارد نوشته‌های خویش کردند»، طبعاً نسبت به وارد کردن تعبیرات

خارجی به زبان فارسی در عرصه ترجمه حساس بوده و تلاش کرده ترجمه را با استفاده از دارایی واژگانی و ساختاری زبان فارسی سامان بدهد. این هم نمونه دیگری از نثر تاریخ ماد:

در دوران باستان، دولت ماد و دولت ماننا — سلف آن — امپراتوری‌های معظمی را تشکیل می‌دادند. امپراتوری ماد، با اینکه دیری نپایید، وظیفه تاریخی مهمی داشت. ماد یوغ آشور را، که به تقریب سراسر آسیای غربی را تحت سلطه خویش داشت، برانداخت و هجوم

اسکیت‌ها را دفع نمود و اقوامی چند را که به حالت بدویت می‌زیستند وارد دایرهٔ مدنیّت ساخت و مطیع نظامات دولتی کرد. ظاهراً تعالیمی که بعد مبنای دین زرتشت قرار گرفت و در تکامل معتقدات و افکار مردم جهان باستان نقش مهمی ایفا نمود، در خطّهٔ امپراتوری ماد بسط یافت.

کتاب *تاریخ ماد*، جدا از زبان و سبکش، از جهتی دیگر نیز اهمیت داشت و آن این بود که، به قول کامران فانی، «اتفاق مهمی برای ایران بود (چون) تا آن زمان کتابی به آن تفصیل دربارهٔ ماد نمی‌شناختیم... خوانندهٔ فارسی‌زبان برای نخستین بار بود که با خواندن این کتاب به اهمیت قوم مانایی پی می‌برد.^۱» این کتاب در ذیل مجموعهٔ *ایران‌شناسی و توسط بنگاه ترجمه و نشر کتاب منتشر شد*. هدف این مجموعه که زیر نظر احسان یارشاطر انتشار می‌یافت این بود که آثاری را که ایران‌شناسان و خاورشناسان و سیاحان غربی به زبان‌های غیرفارسی دربارهٔ ایران نوشته‌اند به فارسی برگرداند.

^۱ فانی، کامران، شرقی بودن نویسنده دلیل مهجور ماندن کتابش است، خبرگزاری کتاب ایران؛ یکشنبه ۱۲